

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-131>

УДК 338.1

ВІЙНА: ОЗНАКИ, НЕОБХІДНІСТЬ ОГолоШЕННЯ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ ЕКОНОМІКОЮ ТА СПОСОБИ ЗАВЕРШЕННЯ

WAR: SIGNS, NEED FOR DECLARATION, RELATIONSHIP WITH THE ECONOMY AND METHODS OF ENDING

Біла Ірина Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2000-6198>

Швед Тетяна Володимирівна

старший викладач,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9385-4819>

Шевченко Олена Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9903-1840>

Bila Iryna, Shevchenko Olena

National University of Kyiv Mohyla Academy

Shved Tetyana

National University of Food Technologies

У статті визначені відмінності понять – «збройний конфлікт» і «війна», ідентифіковані основні ознаки війни, яким за сутністю є збройний конфлікт України із рф. Названі причини офіційно «неоголошення» війни, досліджують питання оголошення воєнного стану. Визначені взаємозв'язки війни та економіки. Підкреслено, що воєнні дії на території країни посилюють і загострюють також соціальні ризики, пов'язані з добробутом населення, що змушує державу адаптувати механізми соціального захисту до кризового стану, шукати додаткові джерела фінансування соціальних програм, збільшувати виплати соціальної допомоги. Систематизовано вплив війни на економіку і соціальну сферу через ідентифікацію економічних і соціальних наслідків війни. Аналіз впливу війни на економіку і соціальну сферу завершується дослідженням способів завершення збройного конфлікту, серед яких можливими.

Ключові слова: війна, збройна агресія, воєнний стан, вплив війни на економіку, соціальна сфера.

The article defines the differences between the concepts – "armed conflict" and "war", identifies the main signs of war, which in essence is the armed conflict of Ukraine with the Russian Federation. The authors name the reasons for the official "non-declaration" of war, investigate the issue of declaring martial law. Interrelationships between war and the economy are defined, among which the main ones are: existing economic problems affect the course and results of the war, while the war exerts a significant influence on the development of the economy; the economic policy of the state determines the quantitative and qualitative characteristics of the relationship between war and the economy; the use of achievements of scientific and technical progress in the production of weapons determines the development of war; the more the process of using economic resources is subordinated to military goals, the more significant are the country's successes in armed conflict; the connection between the economy and war has a two-way nature: on the one hand, war diverts significant financial, material and human resources from the production sphere, military needs determine the structure of the economy, and, on the other hand, leads to the destruction of productive forces, which determines the need preservation of production, labor force, vitality of the economy; the material, financial, and human resources of the countries that are part of the coalition or are «donors», on the one

hand, can deepen the conflict, and, on the other hand, are able to ensure the fastest onset of peace. The authors emphasize that military actions on the territory of the country also intensify and exacerbate social risks related to the well-being of the population, which forces the state to adapt social protection mechanisms to the crisis situation, to look for additional sources of funding for social programs, and to increase social assistance payments. The impact of the war on the economy and the social sphere is systematized through the identification of the economic and social consequences of the war. The analysis of the impact of the war on the economy and the social sphere ends with a study of ways to end the armed conflict, among which the following are possible: victory of one of the warring parties; talks; mediation; arbitration; peacekeeping operations; freezing of the armed conflict. It is important to remember that there is no universal "recipe" for resolving conflicts and requires an individual approach, taking into account the causes of the conflict and the factors that lead to its aggravation.

Key words: war, armed aggression, martial law, impact of war on the economy, social sphere.

Постановка проблеми. Війни і воєнні конфлікти були і є тяжкою реальністю світового порядку. Створення Женевських конвенцій було зумовлено досвідом Другої світової війни і направлене на створення запобіжних механізмів для уникнення воєнних конфліктів або, в разі неможливості означеного, їх швидкого врегулювання.

Статут ООН містить положення про обов'язок членів Організації утримуватися у міжнародних відносинах від загрози силою чи її застосування. Це правило є нормою звичаєвого міжнародного права [1, с. 425], імперативною нормою «*jus cogens*» [1, с. 99], тобто принципом вищого статусу, визнаного цивілізованими націями, однак, як засвідчує сучасна практика, не є імперативом для країн відкритих агресорів із завойовницькою ідеологією. Подібні уряди часто вдаються до використання конфліктів у третіх країнах для розв'язання суперечок між собою воєнним способом, т. зв. опосередкованих воєн [2]. Ще одним способом реалізації своїх амбіцій країн-агресорів вважається їх підтримка повстанських груп, які дестабілізують ситуацію в іншій країні. Останнє значно обмежує застосування міжнародного гуманітарного права, викликає дискусії про легітимність вимог про самовизначення націй та народів [2], сприяє підвищенню латентності, довготривалості збройних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика війни та збройних конфліктів є одним із актуальних питань, особливо для вітчизняної науки. Так, дослідження наслідків і викликів війни в Україні знайшли своє відображення у наукових працях таких вітчизняних вчених-економістів: В. П. Антонюк, В. В. Близнюк, В. В. Венгер, Л. М. Горбач, Б. М. Данилишин, Н. О. Ковальчук, С. В. Онищенко, І. С. Піляєв, Є. В. Редзюк, Н. І. Романовська М. І. Скрипниченко та інших. Проблематика філософії війни прослідковується в публікаціях Кебуладзе В. І., Лавриненка В. М.,

Лісовського П. М, Лісовської Ю. П., Логінова М. М., Ряшко О. В., Остапенка Л. О. Вченими висвітлено філософсько-історичні аспекти війни та миру, визначено функціональну роль війни у процесах розвитку суспільства, розглянуто сутність соціальних наслідків війни, вироблено систему превентивних заходів забезпечення вітчизняної національної безпеки тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, не зважаючи на кількість публікацій та їх значну наукову цінність, деякі теоретичні і практичні аспекти воєн та збройних конфліктів вимагають подальших досліджень. Це стосується, зокрема, визначення ознак війни, дослідження питань необхідності її оголошення, взаємозв'язку із економікою та способів завершення.

Мета статті – розглянути війну в таких аспектах: ознаки, необхідність оголошення, взаємозв'язок із економікою, способи завершення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання миру та війни є проблемою, яка стосується всього українського суспільства, кожного українця, який має право на мир, котре РФ порушує, здійснюючи збройну агресію. Нами вже було досліджено раніше, що, починаючи з 1950-х років, термін «збройний конфлікт» вживають набагато частіше, ніж термін «війна». Однак, ці процеси, хоч і мають спільну природу, відрізняються наступними моментами:

– міжнародний збройний конфлікт виникає тільки-но одна держава застосовує свої збройні сили проти іншої. При цьому не мають значення ні інтенсивність чи тривалість протистояння; ні оголошення (або не оголошення) війни; ні визнання її або невизнання з боку зовнішнього світу. В свою чергу, війна зазвичай супроводжується юридичним актом оголошення, розривом дипломатичних відносин між воюючими державами, анулюванням двосторонніх договорів, особливо політичних;

– з точки зору політичних та ідеологічних міркувань, війна є забороненим інструментом вирішення міжнародних суперечок, про що йшлося вище, тоді як у міжнародному гуманітарному праві відсутні заборона на ведення війни, оцінка правомірності чи неправомірності воєнного конфлікту;

– контекст конфлікту принципово відрізняється від контексту війни, особливо у частині мети. Метою війни є перемога над противником внаслідок підкорення або знищення. Метою врегулювання конфлікту – примус до певних дій, зміна політичного режиму або контроль над територією [3];

– з економічної точки зору відмінності між війною і збройним конфліктом полягають в обсягах економічних зрушень, завданих збитків та заходами з відновлення економіки в залежності від масштабів руйнувань. Під час збройного конфлікту не відбувається перебування всього державного механізму у відповідності до воєнного стану, адже політична мета у цьому випадку є більш обмеженою, ніж під час війни. Війна ж призводить до таких змін у країні, коли державні інститути змушені виконувати особливі функції, обумовлені саме війною. В результаті економіка і в цілому життя суспільства підпорядковуються мобілізації ресурсів для забезпечення перемоги над ворогом та відродженню економічного життя країни чи окремого регіону [4].

В цьому розумінні, Парахонський Б. О. та Яворська Г. М. підкреслюють, що для суспільного ставлення до російської агресії в Україні ключовим є поняття не конфлікту, а війни. А мир у цій парадигмі встановлюється в результаті перемоги [5, с. 19]. Усе вищезазначене актуалізує пошук відповіді на питання ознак війни та необхідності її оголошення в Україні.

За твердженням Фурашева В. М. класична війна має такі ознаки:

– формально-офіційне оголошення країною-агресором війни, яке, як правило, відбувається вже після вторгнення на територію певної країни;

– перетинання Збройними Силами країни-агресора державного кордону іншої країни;

– розрив дипломатичних зв'язків і припинення міждержавних договорів, як двосторонніх, так і багатосторонніх, з країною-агресором у всіх сферах взаємовідносин;

– оголошення воєнного стану у країнах, що вступають у збройний конфлікт, та перехід економіки на «воєнні рейки»;

– оголошення загальної або часткової мобілізації у країнах, що воюють;

– застосування всього можливого озброєння як для наступу, так і для захисту;

– здійснення бойових дій на реальній місцевості – землі чи повітрі, наявність контактної форми їх ведення;

– людські втрати, як серед військових осіб, так і серед мирних жителів;

– наявність військовополонених; організація та проведення інформаційних, інформаційно-психологічних операцій, як допоміжного засобу виконання поставлених задач;

– цільовою функцією збройної агресії є захоплення територій, інфраструктури, ресурсів, знищення Збройних Сил та будь-якого опору з метою нав'язування своїх умов завершення війни [6].

Названі ознаки цілком відповідають реальності України, за виключенням формально-офіційного акту оголошення війни. До речі, всі інші види воєн – частково класичні (обмежені), інформаційні; ідеологічні; психологічні; економічні; фінансові; організаційні; гібридні – які описує Фурашев В.М. – не передбачають означеного правового процесу.

У зв'язку із вищесказаним, вважаємо за необхідне підкреслити, що сучасний збройний конфлікт між Україною і РФ, цілком відповідає означеним рисам, однак має важливу специфічну відмінність – він є конфліктом протилежних цивілізаційних цінностей. Тут видається доцільним згадати слова Сиротюка Ю. – директора Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень» – про те, що означений конфлікт є конфліктом на більш значущих понятійних рівнях – це війна українського простору свободи та російського простору рабства [7].

Існують різні причини, чому країна може не оголошувати війну офіційно. Серед них можна зазначити: політичні причини – оголошення війни може мати негативні політичні наслідки, приводити до погіршення відносин з іншими країнами; правові причини – як вже було зазначено раніше, міжнародне право не зобов'язує країни оголошувати війну перед початком збройних дій; внутрішні причини: уряд країни може блокувати процес оголошення війни з метою уникнення соціальних збурень.

Воєнний стан являє собою особливий правовий режим, який вводиться в країні у разі надзвичайної ситуації, пов'язаної з війною або загрозою війни. Він передбачає вве-

дення додаткових заходів безпеки, а також обмеження деяких прав і свобод громадян. З 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан згідно відповідного Указу Президента України [8], який періодично продовжується. Цей Указ вводить в дію Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [9], який передбачає такі основні заходи: трудова повинність; вилучення у громадян вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів; особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування; евакуація населення та підприємств з небезпечних зон; нормоване забезпечення товарами, ліками; використання потужностей підприємств, установ та організацій для потреб оборони; комендантська година; вилучення будь-якого майна для потреб оборони; військово-квартирна повинність; порушення питання про заборону діяльності політичних партій та громадянських організацій; перевірка документів, огляд особистих речей, транспорту, приміщень та житла; повний контроль над засобами зв'язку, телебачення, радіо, у деяких випадках – конфіскація техніки; охорона об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення тощо. М'який воєнний стан в свою чергу передбачає: примусову роботу людей для потреб оборони, примусову роботу компаній та примусове відчуження майна для потреб оборони; обов'язок пустити на проживання військовослужбовців; обмеження продажу продовольчих та інших товарів; примусове затримання всіх громадян рф [10].

Війна є складним явищем, яке пов'язані із всіма сторонами суспільного життя – політикою, економікою, правом, ідеологією, мораллю. Зрозуміло, що основним матеріальним чинником, який визначає хід і результат війни, є економічні ресурси суспільства. Взаємозв'язки війни та економіки носять конкретно-історичний характер, і не дивлячись на певні специфічні особливості, мають стійкі, істотні риси:

– наявні економічні проблеми впливають на хід і результати війни, тоді як війна здійснює суттєвий вплив на розвиток економіки [11]. Серед основних соціально-економічних наслідків війни можна назвати: вплив на економічну активність, зростання безробіття, зниження доходів населення, зростання інфляції та державного боргу;

– економічна політика держави визначає кількісні і якісні характеристики взаємозв'язку війни і економіки [11]. Економіка обумовлює організацію, форми і способи боротьби, військову тактику та стратегію за допомогою

людських ресурсів та військової техніки. Тому економічна політика під час війни зазнає значних змін, які спрямовані на те, щоб забезпечити обороноздатність країни, підтримати життєдіяльність населення та відновити економіку після війни;

– використання досягнень науково-технічного прогресу у виробництві озброєння визначає розвиток війни [11]. Досвід воєн засвідчує, що вони стають більш летальними, швидкоплинними, маневреними саме за рахунок високої технологічності (в тому числі за рахунок – винаходу порохової, створення ядерної зброї, розвитку штучного інтелекту);

– чим більше процес використання економічних ресурсів підпорядкований воєнним цілям, тим вагомими є успіхи країни у збройному конфлікті. Так, мобілізація економічних ресурсів на успіх у збройному конфлікті здатна призвести до збільшення військового потенціалу, сприяти підтримці морального духу населення і військовослужбовців, забезпечити виснаження ресурсів противника;

– разом з тим, слід зазначити, що зв'язок між економікою та війною має двосторонній характер: війна відволікає значні фінансові, матеріальні та людські ресурси з виробничої сфери; саме війна і військові потреби визначають структуру економіки; війна веде до знищення продуктивних сил, що обумовлює потребу збереження виробництва, робочої сили, життєдіяльність економіки;

– матеріальні, грошові, людські ресурси країн, що входять в коаліцію або ж є «донорами», з одного боку, можуть поглибити конфлікт, а, з іншого боку, здатні забезпечити найшвидше настання миру. Важливим, на наше переконання, в цьому аспекті є динамічність допомоги, глибокі аналіз і прогноз наслідків загострення воєнних дій, врахування унікальності кожного конфлікту.

Разом з тим, іноземна допомога не може бути постійним джерелом фінансування військових витрат. Для забезпечення перемоги у війні на виснаження, вітчизняна економіка повинна працювати, адже війна вимагає масштабної мобілізації економіки. Так, під час Другої світової війни витрати держав на армію становили досить велику частку ВВП: у США – 42%, у Великобританії – 55%, у Німеччині – 70%, в Японії – 74%. Війни коштують дуже дорого, тому повинна бути надійна модель фінансування, яка б підтримувала високі темпи воєнної економіки [12].

Воєнні дії на території країни посилюють і загострюють також соціальні ризики,

пов'язані з добробутом населення. Як відомо, основою успішного економічного розвитку є соціальна політика, яка, в свою чергу, тісно пов'язана з економічною ситуацією. Держава змушена адаптувати механізми соціального захисту до кризового стану, обумовленого військовими діями, шукати додаткові джерела фінансування соціальних програм, збільшувати виплати соціальної допомоги, адже найбільше страждають від війни вразливі категорії населення. При цьому необхідно враховувати, що суспільний добробут залежить від всіх сфер суспільства, які тісно взаємопов'язані між собою. Тому загострення соціальних проблем відбувається не тільки в результаті воєнних дій, а й пояснюється погіршенням загального стану економіки, а також неефективною державною політикою. Вплив війни на економіку і соціальну сферу мають переважно негативні наслідки (табл. 1)

Як бачимо, взаємозв'язки війни та економіки є досить багатограними і руйнівними, що актуалізує питання способів завершення збройного конфлікту. В цьому розумінні, будь-які способи завершення збройного конфлікту є кращими, ніж війна.

Основними способами завершення збройних конфліктів і війни є наступні:

1. Перемога однієї зі воюючих сторін, або шляхом перемоги в межах «театру воєнних дій» однієї із сторін, або капітуляції однієї зі сторін, тобто визнання нею своєї поразки у збройному конфлікті. Такий спосіб завер-

шення воєнних дій супроводжується значними людськими втратами та руйнуваннями.

2. Переговори, які направлені на досягнення компромісного рішення суперечностей, які призвели до воєнних дій. Цей спосіб може бути складним і тривалим у часі.

3. Медіація, що є формою переговорів, але за участі третьої сторони, яка може виявити спільні інтереси між воюючими країнами та розробити план мирного врегулювання. Такий спосіб завершення воєнних дій є доцільним в разі повної відсутності довіри двох сторін конфлікту.

4. Арбітраж, за якого незалежна і нейтральна інституція приймає рішення, яке є обов'язковим до виконання обома сторонами конфлікту. Цей спосіб може бути корисним, якщо сторони конфлікту не здатні віднайти компромісне рішення.

5. Миротворчі операції, які являють собою втручання міжнародних сили у збройних конфлікт з метою забезпечити безпеки та стабільність. Цей спосіб завершення воєнних дій покликаний допомогти у захисті цивільних осіб, забезпечити моніторинг дотримання прав людини.

6. Заморожування збройного конфлікту, що передбачає припинення бойових дій без остаточного вирішення суперечностей між воюючими сторонами і глибинних причин конфлікту. Такий спосіб прийнятний для мирного співіснування країн, уникнення найгірших наслідків, пов'язаних із продовженням бойових дій, однак, є тимчасовим, нестабільним і

Таблиця 1

Вплив війни на економіку та соціальну сферу

Економічні наслідки війни	Соціальні наслідки війни
Окупація територій	Значне зростання рівня безробіття
Пошкодження виробничих потужностей та інфраструктури	Масштабна зовнішня і внутрішня міграція населення
Збільшення ризиків та висока невизначеність	Проблема забезпечення соціальних виплат на всій території країни
Порушення логістики, зменшення експорту	Збільшення кількості соціально незахищеного населення
Зупинка та закриття бюджетоутворюючих підприємств	Зменшення доходів населення, зростання рівня бідності
Зниження інвестиційної привабливості країни	Погіршення доступу до соціальних послуг, сфери освіти, охорони здоров'я
Скорочення ВВП	Погіршення психічного стану населення
Підвищення цін, інфляція	Порушення соціальних прав людини
Зростання державного боргу	Втрата людського капіталу

Джерело: складено авторами

головне означає, що жодна зі сторін не буде притягнута до відповідальності за свої дії.

Важливо пам'ятати, що не існує універсального «рецепту» для вирішення конфліктів і потребує індивідуального підходу, врахування причин конфлікту та факторів, що зумовлюють його загострення.

Висновки. Отже, війна передбачає формально-офіційне оголошення; перетинання Збройними Силами країни-агресора державного кордону іншої країни; розрив дипломатичних зв'язків; оголошення воєнного стану; оголошення загальної або часткової мобілізації у країнах, що воюють; застосування всього можливого озброєння; здійснення бойових дій на реальній місцевості – землі чи повітрі, наявність контактної форми їх ведення тощо. Сучасні війни виключають формально-офіційний акт оголошення війни. Серед причин, чому країна може не оголошувати війну офіційно є: політичні, правові та внутрішні причини. Воєнний стан є правовим режимом, який передбачає додаткові заходи безпеки.

Взаємозв'язки війни та економіки мають стійкі, істотні риси: наявні економічні проблеми впливають на хід і результати війни,

тоді як війна здійснює суттєвий вплив на розвиток економіки; економічна політика держави визначає кількісні і якісні характеристики взаємозв'язку війни і економіки; використання досягнень науково-технічного прогресу у виробництві озброєння визначає розвиток війни; чим більше процес використання економічних ресурсів підпорядкований воєнним цілям, тим вагомими є успіхи країни у збройному конфлікті; зв'язок між економікою та війною має двосторонній характер: війна, з одного боку, відволікає значні фінансові, матеріальні та людські ресурси з виробничої сфери, військові потреби визначають структуру економіки, а, з іншого боку, веде до знищення продуктивних сил, що обумовлює потребу збереження виробництва, робочої сили, життєдіяльності економіки; матеріальні, грошові, людські ресурси країн, що входять в коаліцію або ж є «донорами», з одного боку, можуть поглибити конфлікт, а, з іншого боку, здатні забезпечити найшвидше настання миру. Основними способами завершення збройних конфліктів і війни є: перемога однієї зі воюючих сторін; переговори; медіація; арбітраж; миротворчі операції та заморожування збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Харків : Консум, 2000. 592 с.
2. Іванків І. Б. Право людства на мир як умова дотримання прав людини. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_200_7 (дата звернення: 24.03.2024).
3. Біла І. С. Збройні конфлікти та необхідність відновлення економіки: теоретичні аспекти. *Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем (2023)*: матеріали науково-практичної конференції. Національний університет Києво-Могилянська академія. 2023. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27611> (дата звернення: 29.03.2024).
4. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/6678> (дата звернення: 27.03.2024).
5. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
6. Фурашев В. М. Сучасні війни: роль та місце інформаційного права та інформаційної безпеки. *Правова інформатика*. 2014. № 3. С. 10–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2014_3_4 (дата звернення: 26.03.2024).
7. Сиротюк Ю. Екзистенційна війна. 2021. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4361-ekzystentsiina-viina.html> (дата звернення: 21.03.2024).
8. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
9. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
10. Калініченко А. В. Україні діє м'який воєнний стан: влада насправді може застосовувати набагато суворіші обмеження. URL: <https://meta.ua/uk/news/society/143738-den-angela-29-bereznua-kogo-sogodni-vitati-z-imeninami/> (дата звернення: 29.03.2024).
11. Лавриненко В. М., Логінов М. М. Філософія війни: історико-економічні аспекти. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 3–4. С. 82–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_3-4_17 (дата звернення: 29.03.2024).

12. Гордніченко Ю. О. Воєнна економіка. *Вокс Україна*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/voynna-ekonomika> (дата звернення: 29.03.2024).

REFERENCES:

1. Malanchuk P. (2000) Vstup do mizhnarodnoho prava za Eikkherstom [Introduction to international law according to Akehurst]. Kharkiv: Konsum, 2000. 529 p. (in Ukrainian)
2. Ivankiv I. B. (2017) Pravo lyudstva na myr yak umova dotrimannya prav lyudyny [The right of humanity to peace as a condition for the observance of human rights]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky – Scientific Notes of the National University of Kyiv-Mohyla Academy. Legal Sciences*. 2017, No. 200. Vol. 200. Available at: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/6678> (accessed March 24, 2024)
3. Bila I. S. (2023) Zbroyni konflikty ta neobkhidnist' vidnovlennya ekonomiky: teoretichni aspekty [Armed conflicts and the need for economic recovery: theoretical aspects.] *Innovatsyjni ideyi v ekonomichniy nautsi: poshuku vyrishenya suchasnykh problem* (2023): materialy naukovo-praktychnoi konferencii. (Natsional'nyy universytet Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2023). Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27611> (accessed March 29, 2024)
4. Ivanov S. V. (2019) Ekonomichne vidnovlennya i rozvytok krayin pislya zbroynykh konfliktiv ta voien: nevtrayeni mozhlyvosti dlya Ukrainy [Economic Recovery and Development of Countries after Armed Conflicts and Wars: Missed Opportunities for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, no. 1 (686), pp. 75–89. Available at: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/6678> (accessed March 27, 2024)
5. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. (2019) Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl: monohrafiia [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning: monograph]. Kyiv: NISD, 2019. 560 p. (in Ukrainian)
6. Furashev V. M. (2014) Suchasni viiny: rol' ta mistse informatsiynoho prava ta informatsiynoi bezpeky [Contemporary Wars: The Role and Place of Information Law and Information Security]. *Pravova informatyka – Legal Informatics*, no. 3, pp. 10–18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2014_3_4 (accessed March 26, 2024)
7. Syrotiuk Yu. (2021) Ekzystentsiina viina [Existential war]. Available at: <https://ukrnationalism.com/publications/4361-ekzystentsiina-viina.html> (accessed March 21, 2024)
8. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 24 lyutogo 2022 roku № 64 "Pro vvedennya voiennoho stanu v Ukraini" [Decree of the President of Ukraine No. 64 of February 24, 2022 "On the Introduction of Martial Law in Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (accessed March 29, 2024)
9. Zakon Ukrainy vid 12 travnya 2015 roku № 389-VIII "Pro pravovyi rezym voiennoho stanu" ["Law of Ukraine May 12, 2015 № 389-VIII 'On the Legal Regime of Martial Law'"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (accessed March 29, 2024)
10. Kalichenko A. V Ukraini diie myakyj voiennyi stan: vlada naspravdi mozhe zastosuvaty nabagato suvorishi obmezhenya [In Ukraine, there is a soft martial law: the authorities can actually apply much stricter restrictions]. Available at: <https://meta.ua/uk/news/society/143738-den-angela-29-bereznya-kogo-sogodni-vitati-z-imeninami/> (accessed March 29, 2024)
11. Lavrynenko V. M., Loginov M. M. (2015) Filosofiya viiny: istoryko-ekonomichni aspekty [The Philosophy of War: Historical and Economic Aspects]. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy – Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine*, no. 3–4, pp. 82–88. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_3-4_17 (accessed March 29, 2024)
12. Gorodnychenko Yu. O. (2022) Voienna ekonomika [War economy]. *Voks Ukrainy – Vox Ukraine*. Available at: <https://voxukraine.org/voynna-ekonomika> (accessed March 29, 2024)